

TÜRK KÜLTÜRÜNDE ISLIK VE ISLIĞIN İŞLEVLERİ

WHISTLING AND FUNCTIONS OF WHISTLING IN TURKISH CULTURE

İskender KORKMAZ*

ÖZ: İletişim çeşitlerinden birisi olan ıslık, insanlık tarihi kadar eski bir eylemdir. Çağlar boyunca insanoğlu ıslığı çeşitli amaçlarla kullanmış ve çeşitlendirip geliştirerek günümüze kadar getirmiştir. Bu bakımdan ıslık gerek işlevsel açıdan gerekse inançsal boyutta insanlık tarihinin gündelik yaşamına farklı şekillerde yansımıştır. Günümüzde ıslığı hayatımızın birçok yerinde görmek mümkündür. Kimi zaman uzaktaki bir kişiye seslenme aracı olarak kimi zaman da bir müziğin çalgı aleti olarak bazen de bir eylem sırasında protesto aracı olarak karşımıza çıkabilir. Çok yönlü bir yapıya sahip olan ıslık, sadece bunlarla kalmayıp inançlar üzerinde de etkileri olduğu söylenebilir. Dünyanın birçok yerinde ıslıkla ilgili çeşitli inançlar bulunmaktadır. Bu inançlar dikkate alındığında ıslık, bazen kişiye musibet getirdiği gibi bazen de uğur getirdiği düşünülebilir. Söz konusu bu çalışmada ıslık bir iletişim çeşidi olarak incelenmiş ve ıslığın kültürel hayatımızda işlevleri üzerine durulmuştur. Bu işlevler iletişim işlevi, protesto işlevi, müzikal işlevi gibi çeşitli başlıklara ayrılmıştır. Bu başlıklar altında gerek tarihi gerekse günümüzdeki örnekler dikkate alınarak incelenmiştir. Çalışmanın devamında gerek dünyada gerekse Türk toplumunda ıslıkla ilgili inançları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: ıslık, iletişim, inanç, işlev, Türk kültürü.

ABSTRACT: Whistling, one of the types of communication, is an action as old as human history. Throughout the ages, human beings have used whistling for various purposes and have diversified and developed it until today. In this respect, whistling has been reflected in the daily life of human history in different ways, both functionally and religiously. Nowadays, it is possible to see whistling in many parts of our lives. It can sometimes appear as a means of addressing a distant person, sometimes as a musical instrument, or sometimes as a means of protest during an action. Whistling, which has a versatile structure, can be said to have effects not only on these but also on beliefs. There are various beliefs related to whistling in many parts of the world. Considering these beliefs, it can be thought that whistling sometimes brings misfortune to a person and sometimes brings good luck. In this study, whistling was examined as a type of communication and the functions of whistling in our cultural life were emphasized. These functions are divided into various headings such as communication function, protest function, musical function. It has been examined under these headings, taking into account both historical and contemporary examples. In the continuation of the study, beliefs about whistling both in the world and in Turkish society are discussed.

Keywords: Whistling, Communication, Belief, Function, Turkish culture.

* Araş. Gör. Dr.-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü/Nevşehir-iskenderkorkmaz@nevsehir.edu.tr (Orcid: 0000-0003-3270-681X)

Giriş: İletişim Üzerine

İnsanlığın var oluşunda bugüne kadar birçok iletişim biçimi geliştirilmiş ve bu iletişim biçimleri çeşitlenerek günlük yaşantımıza katkı sağlamıştır. Toplumların iletişim biçimleri bulunduğu kültür coğrafyasına göre şekillenerek kendi içerisinde bir anlam bulmuştur. Bu bakımdan iletişim biçimleri her topluma göre değişiklik göstermektedir. Bu çalışmada Türk kültürü açısından önemli bir işleve sahip olan ıslık konusu incelenmiştir. ıslık konusuna girmeden önce iletişim konusunda bilgi vermek konunun anlaşılması için yararlı olacaktır.

İletişim konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında kavramın geniş bir yelpazede kullanılmasından dolayı birçok araştırmacının söz konusu kavramı farklı şekilde tanımladığı görülmektedir. Örneğin, Bilişim Terimleri Sözlüğü'nde "bir yerden, bir kişiden, bir makineden bir başkasına herhangi bir ortamdan yararlanarak bilgi gönderme" şeklinde tanımlanmıştır (Köksal, 1981: 52) Shannon ve Weaver(1964:3) iletişim modelinde, iletişimi en genel ifadeyle bir aklın bir başkasını etkilediği tüm süreçleri kapsadığını belirtir. Baker Brownell, İletişim ve Medya Çalışmaları Sözlüğünde iletişimi dolaylı ve dolaysız iletişim olarak ikiye ayırır ve dolaylı iletişime "bir şeyin simgelere dönüştürülüp bir kişiden başkasına iletiildiği süreç"; dolaysız iletişimi ise "kişilerin birbirleriyle özdeşmesi" olarak tanımlamıştır (Usluata, 1991: 13). Ruben (1984: 11)'e göre iletişim, bilgiyi yaymak, eğitmek, eğlendirmek, etkilemek süreçlerinin tamamı olarak yorumlar. Fiske (2003: 15) ise iletişimi "herkesin bildiği ancak çok az kişinin doyurucu biçimde tanımlayabildiği insan etkinliği şeklinde tanımlar. Usluata genel bir tanımla canlılar, varlıklarını sürdürdürebilmeleri için gerekli bir süreç olduğunu, görerek, duyarak, tadarak, dokunarak, koklayarak edinilen verilerle bilgilenen varlıkların çevrelerine uyarlanabildikleri; çevreyle etkileşim sonucu çevrelerini ya da davranışlarını değiştirebildikleri vurgular (Usluata, 1991: 15). Dolayısıyla iletişim, bakış açısı ve uygulanış biçimi olarak birden çok tanım ortaya konulmuştur. Bu tanımların ortak paydası etkileşim üzerine kurulmuştur.

İletişim yukarıdaki tanımlardan anlaşılacağı üzere bir süreç olarak ifade edilmiştir. Bu süreç tanımlanırken iki farklı grup karşımıza çıkmaktadır. Birinci grup iletişimi mesaj gönderilen ve mesaj gönderen arasında etkileşim olarak ele alırken ikinci grup ise iletişimi mekanik bir aktarım süreci olarak algılama süreçleriyle alakalı olduğu ifade edilmektedir. Fakat iletişim bir süreç olarak Gönderici-Mesaj-Kanal-Alıcı aracılığıyla "sinyallerin ve mesajların denetim amacıyla belli bir uzaklığa taşınması" bütün tanımların ortak paydasını oluşturmaktadır (Türkoğlu, 2004: 21-22).

İletişim iki türlü gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi sözsüz iletişim; diğeri ise sözlü iletişimdir. Sözsüz iletişim, yüz ifadeleri, beden duruşu ve beden dili, jestler, giyim tarzı ve söyleyiş tarzı, dokunma, kişiler arası mesafe, sesin tonu ve vurgulamalardan oluşur. Bu şekilde yapılan bir

iletişim, kişiye herhangi bir söz söylemeden kendini anlatma biçimidir. Söz konusu şekil anlatım ve algılama biçimi kültürden kültüre farklılık gösterebilmektedir (Dere Çiftçi, 2013: 24). Sözlü iletişim ise yazılı sembollerin ve sözün söylenmesiyle kurulan bir iletişim biçimidir. Bu iletişim biçimi iki kişi arasında olabileceği gibi iki kişiden daha fazla kitlesel bir biçimde de yapılması mümkündür (Usluata, 1991: 53-52). Bu bağlamda düşünüldüğünde ıslık, sözlü bir iletişim türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü ıslık çeşitli kelimelerin kodlanmasıyla oluşan bir iletişim dilidir.

Bulgular: ıslık ve ıslığın İşlevleri

ıslık, dilin diş veya parmak yardımıyla bükülerek hava dalgalarıyla çıkan sese denilmektedir. Söz konusu sesin bir kelime değeri kazanarak kişiler tarafından anlaşılır bir söz anlamına gelmesi ise ıslık dilini oluşturmaktadır. ıslık kelime anlamı olarak Türk kültür coğrafyasında çeşitli adlarla kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesi Ağzlarında “üflük”, Azerbaycan Türkçesinde “fışgırığ”, Başkurt Türkçesinde “hızırıv ııldav”; Kazak Türkçesinde “ıskıruv ıskırık”; Kırgız Türkçesinde “ışkırık ışkırü”; Özbek Türkçesinde “hüştāk àvâzi”; Tatar Türkçesinde “sızgıru ujgıru”; Türkmen Türkçesinde “sıklık”; Uygur Türkçesinde “ıskış huşkıtiş” olarak adlandırılmaktadır (TDK: Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü).

ıslık sözcüğünün adlandırma farklılığı olduğu gibi işlev açısından da çeşitli kullanımının olduğu söylenebilir. Bu bakımdan ıslık değerlendirildiğinde ıslık, sözlü iletişim aracı, enstrümantal bir müzik aleti, canlı varlıkları uyarmak için bir ses, belirli ortamlarda kişileri protesto etmek için bir uğultu, hayvanlar üzerinde hem rahatlatma hem de çağırma, kişilere destek olmak ve onaylamak için bir hareket ve tahrik edici bir unsur gibi çeşitli işlevlerinin varlığından söz edilebilir.

1. Sözlü İletişim Aracı Olma İşlevi

ıslık dili genellikle uzun mesafeli etkileşim, gizlilik, gürültülü ortamda iletişim veya kısa bir iletişimde etkileşim için kullanılan doğal bir iletişim yoludur. Bu iletişim türü birçok mesajın uzun mesafelere ulaşmasına olanak sağlar. Bu bakımdan bu iletişim türü çerçevesine çobanları ve hayvan terbiyecilerinin kullandıkları ıslık dili dâhil edilmemektedir (Meyer, 2004: 409). Çünkü onların kullanmış oldukları ıslık, tekli bir yapı arz etmekte olup burada ıslığı sözcüklerin kodlanması olarak ele almak mümkün değildir.

Sözlü iletişimde ıslık yerel topluluğun kullandığı dilin temel bölümlerini kodlayarak ortaya çıkan bir iletişim dilidir. Bu dildeki sözcükler yerel topluluğun kullandığı dilden farklı düşünülmemelidir. Çünkü yerel dilin sesle kodlanmış halidir. Bu nedenle her bölgede icra edilen ıslık dili birbirinden farklı anlamlar ve yapılar arz etmektedir. Söz konusu anlam ve yapılar yerelde konuşan insanların kültürel müktesebatıyla ilişki bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sözlü bir iletişim aracı olarak kullanılan ıslık dilinin, ormanların ve dağların yoğun olduğu bölgelerde kullanıldığı görülmektedir. Meksika'daki Sierra Mazateca'da, Güneydoğu Asya'daki Altın Üçgen'de (Bai, Yi, Akha ve

Hmong) ve Papua Yeni Gine'nin Sepik bölgesi bu tip yerlere örnek gösterilebilir (Meyer, 2015: 12). Söz konusu yerler gerek coğrafi şekilleri gerekse iklim özellikleri bakımından ıslık dilinin kullanımına olanak sağlamaktadır. Bu tür bölgelerde ıslık dilinin kullanılmasının temel amacı konuşma dili uzun ve ses dalgasının az olmasından ötürüdür. Bahsedilen ıslık dili ise sözcüklerin kodlanması kısa ve ses dalgasının yüksek olması sebebiyle konuşma diline göre daha işlevsel bir özellik kazanmaktadır. Dünyada ıslık dilinin bazı bölgelerde kullanıldığı görülmektedir. Bu dil türü formatların yerini değiştiren tonsuz dillere dayalı olanlar; diğeri ise formatların yerini değiştiren tonlu dillere dayalı olanlar olarak ikiye ayrılmaktadır (Rialland, 2005: 237-238). Dünya genelinde ıslık dili Afrika (Ewe, Ari), Asya (Güneydoğu Asya /Akha, Hmong), Avrupa (Yunanistan (Antia), Amerika (Meksika (Chinantec, Mazatec, Mixtec), İspanya (La Gomera), Türkiye (Kuşköy), Fransız Piresi (Aas), Brezilya (Gaviao, Surui), Okyanusya (AbuWam) ve Alaska (Siberian Yupik) gibi çeşitli bölgelerde kullanılmaktadır (Meyer, 2004: 407).

Türkiye'de de ıslık dili Doğu Karadeniz bölgesinde kullanıldığı görülmektedir.¹ Türkiye'de ıslık dili hakkında ilk çalışma RG Bursel (1967) tarafından yapılmıştır. Daha sonra 1968 yılında Doğan Aksan tarafından yayımlanan "Anadolu'da ıslık dili araştırması ön raporu" adlı yazıda, Türkiye'de yaklaşık 35-40 yerleşim biriminde ıslık dilinin kullanıldığı belirtilmiştir. 2007 yılında Meyer, Türkiye'de ıslık dili hakkında yapmış olduğu çalışmada söz konusu dilin yapısı hakkında önemli bilgiler ortaya koymuştur. Meyer ile birlikte Başkan, (1968), Moles, (1970); Güntürkün vd., (2015) ve Özaydin, (2018) Uzun vd., (2021) araştırmacılar tarafında ıslık dili ile ilgili çeşitli çalışma yapılmıştır.

Söz konusu çalışmalar dikkate alındığında ıslık dili Türkiye'de sarp kayaların, engebeli arazilerin ve ormanlık alanlarda kullanımın işlevsel açıdan kolay olduğu yerlerde ortaya çıktığı görülmektedir. İletişim teknolojilerinin yaygın olmadığı dönemlerde kullanılabilirliği açısından düşünüldüğünde ıslık dilinin uzağı yakın etme ve iletişim kurmak için önemli vazifeler yüklediği görülmektedir. Kişilerin bu dili anlaması ve bu dil üzerinde iletişim kurabilme yetisi ıslığın sözlü bir iletişim dili olduğunu göstermektedir.

Doğu Karadeniz bölgesinde yoğunlaşan ıslık dilin şüphesiz söz konusu bölgenin coğrafi şartları ve kültürel müktesebatıyla ilgili bir durumdur. Bir iletişim sistemi olarak geliştirilen bu dil, kişinin kendisini ifade etmesinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dili kullanan kişiler, genellikle hayatlarının birçok bölümünü doğada geçiren tarım topluluklarıdır. Uzun vd. tarafından 2021 yılında yayımlanan çalışmada da

---

¹ Osmanlı Döneminde ıslık sesinin bir haberleşme aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Çavuş okları diye bilinen okların ıslık sesi çıkararak haber verme özelliği olduğu bilinmektedir. Söz konusu bu oklar çentiklerin veya deliklerin çıkardığı seslere göre kodlanarak kullanılabilirdi (Tuzcuoğulları, 2020: 3119).

ıslık dilinin kullanılmasının en büyük nedenlerinde birisi coğrafi şartlar olarak tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmanın diğer bir önemli noktası ıslık dilinin iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte söz konusu dilin gençler arasında tercih edilmediği ve bu anlamda bu dilin kullanımının giderek zayıfladığı belirtilmiştir. Bu çalışmada gösterdiği gibi ıslık dili sözlü bir iletişim aracı olarak kullanılan yörede kişilerin iletişim kurmada önemli bir araç vazifesi gördüğüdür. Fakat bu sözlü iletişim dili zamanla işlevini yitirdiği ve onun yerine başka iletişim araçları kullanıldığı görülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde işlevini yitiren her aracın zamanla yerini dolduran başka bir araca bırakması kaçınılmazdır.

Kültürel bir zenginlik olan ıslık dili, 6 Aralık 2017 tarihinde Güney Kore'nin Jeju Adası'nda gerçekleştirilen Somut Olmayan Kültürel Miras Hükümetlerarası Komite 12. Olağan Toplantısı'nda ülkemiz adına UNESCO Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesine eklenmiştir.

2. Protesto ve Destek Olma İşlevi

İletişimde iletinin kodlanması ve bu kodlanan iletinin hedef kitleye aktarılması iletinin anlaşılması için önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü ileti kodlanmasa ya da yanlış bir şekilde kodlanırsa hedef kitle için bir anlam ifade etmeyecektir. ıslıkla iletişim biçiminde kodlama büyük bir önem arz etmektedir. Her ıslık kodlamasının ya da çıkarılan sesteki farklılıklar hedef kitlede farklı anlamlar uyandırmaktadır. Örneğin bir hayvanın su içmesini sağlamak için tonlu bir ıslık çıkarmak yanlış bir kodlama olacaktır. Onun yerine kısık tonda ve yumuşak bir tavırla ıslık çalmak hayvanın rahatlanmasına ve su içme işlemini başarıyla yerine getirecektir. Aynı şekilde bir protesto sırasında kısık sesle ıslık çalmak protestonun etkisini azaltacak ve bir anlam ifade etmeyecektir. Bu nedenle protesto yapılırken yüksek tonda ıslık çalınarak protestonun gücü artırılabilecektir.

Geçmiş dönemlerde günümüze kadar ıslık bir protesto unsuru olarak çokça kullanılmıştır. ıslığın bir protesto unsuru olarak kullanıldığı ilk olarak kutsal kitaplarda karşımıza çıkmaktadır. Tevrat'ta ve Kuran-ı Kerim'de ıslık protesto işleviyle kullanıldığı görülmektedir. Tevrat'ta, ıslık Tanrı'nın insanlarla ve diğer canlılarla iletişim kuracağı bir vasıta araç olarak kullandığı görülmektedir. Gerek "Rab uzaktaki ulusları bir sancak işaretiyle dünyanın en uzağındakileri ıslık sesiyle çağırarak." (URL-1) gerekse "O gün rab Mısır ırmaklarının taa uçlarında sinekleri Asur topraklarında arıları ıslıkla çağırarak" cümleleri bunun bir göstergesidir. Özellikle ıslığın desibel gücünden ötürü uzak mesafeleri çağırarak için kullanılan bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Yine Tevrat'ta Ağıt bölümünün ikinci kısmında "Düşmanlarının hepsi seninle alay etti, ıslık çalıp dış gıcırdatarak onu yuttuk diyorlar." (URL-2) ifadesiyle ıslığın tahrik edici bir protesto işlevi olduğunu göstermektedir.

ıslık konusu Kuran-ı Kerim'de de geçtiği görülmektedir. ıslık çalıp el çırpma İslam öncesi Arapların iletişim kurma veya gösteri sanatlarından

biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuran'ın sekizinci suresi Enfal 35. Ayette risalet dönemi müşriklerin Kâbe etrafında sergiledikleri bir dini ayin olarak belirtilmektedir. Bu ayet üzerindeki yorumlar dikkate alındığında da iki farklı değerlendirme yapılmaktadır. Bazı yazarlar ıslık çalıp el çırpmanın dini bir ayin olduğunu belirtse de bazı yazarlar ise söz konusu ritüelin Hz. Peygamber'e itiraz etmek, eziyet vermek, tebliğini engellemek ve protesto etmek amacıyla yapıldığını ifade etmektedir (Dindi, 2021: 246).

Islığın günümüz kullanımına bakıldığında yine aynı tarzda protesto işlevinin varlığı göze çarpmaktadır. Islığın protesto işlevi dikkate alındığında ıslık, genellikle kalabalık ortamların halk kitlelerinin kullandığı önemli bir silah olarak değerlendirilmeye mümkündür. Bugün bu kullanım, özellikle futbol maçlarında sıkça rastlanan bir durumdur. Özellikle son yıllarda gerek futbolculara karşı gerekse maç öncesi okunan milli maçlara karşı ıslıklı protesto yoğun olarak yapıldığı görülmektedir. Örneğin 12 Kasım 2015'te Stade De Suisse'de oynanan İsviçre- Türkiye maçında İsviçreli taraftarların Türk Milli marşı söylenirken ıslıklı protesto yaptığı bu duruma örnek verilebilir. Yine aynı maçı rövanşında Türk taraftarları İsviçre Milli Marşı söylenirken ıslıkla karşılık verdiği görülmektedir. Söz konusu yapılan bu protesto karşı rakibi tahrik etmek ve psikolojik üstünlük kurmak için yapıldığı söylenebilir.

Islıkla yapılan protesto sadece futbol maçlarından ibaret değildir. Söz konusu protesto eylemler ve grevler, milli değer ve inançlar, siyaset, tiyatro gibi birçok alanda yapıldığı görülmektedir. Eylemler ve grevler genellikle alt tabakanın (işçi, halk) bir üst tabakadan (yönetici, patron) isteklerinin karşılanmaması durumunda yapılan bir sosyal harekettir. Bu tür hareketlerde alt sınıfın, üst sınıfı çeşitli şekillerde protesto ettiği görülür. Bu protesto şekilleri çeşitli söz ya da eylemlerle olabilir. Protesto yapmanın etkili ve sıklıkla kullanılan bir yolu da ıslıkla yapılan çeşididir. Eylem ve grevlerin ıslıkla protesto edilmesi yaygın bir yöntemdir. Bugün geçmişte yapılan eylem ve grevler gazete yapraklarında incelendiğinde bu tür hareketlerin ıslıklı protesto ile yapıldığı görülecektir. Örneği 1999 senesinde İstanbul'da yapılan grevde kamu çalışanları ve işçiler, Sosyal Güvenlik Reformu Yasa Tasarısı'la maaşların düşük olmasından dolayı protesto yapmış ve dönemin başbakanı ve çalışma bakanı ıslıklarla protesto edilmiştir (URL 3).

Siyasette de ıslıklı protesto sıkça yapılan bir eylemdir. Hatibin sözünü kesmek ya da yaptığı icraatlardan memnun kalmadığını belirtmek için ıslıklı protesto eylemine başvurulmaktadır. Örneğin 20. Nisan 2023'te İçişleri Bakanının Esenler miting konuşmasında muhalif grubun müzik ve ıslık sesiyle protesto ettiği görülmektedir. Söz konusu bu eylem konuşmacının sözlerine inanmadığı ve konuşmacının psikolojisini bozmak için yapıldığı görülmektedir. Türkiye'de seçim dönemlerinde siyasi partilerin seçim müziği kullandığı görülmektedir. Seçim müzikleri vatandaşların oy kullanma tercihlerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu bakımdan siyasi partiler seçmeni etkileyecek ve tercihlerine etki edecek müziği kullanmaktadır. 2011

seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi süregelen düzene bir tepki olarak “Bir Işık da Sen Çal” müziğini tercih ettiği görülmektedir. Tercih edilen bu müzikle seçmene bir protesto mesajı verdiği görülmektedir.

Gösteri sanatlarında da ışığın kullanıldığı görülmektedir. Özdemir Nutku(1983: 66) ıslıklama sözcüğünü “yapıtı, gösteriyi, oyuncuyu ya da sahne üzerindeki herhangi bir şeyi beğenmediğini açıklamak için seyircinin başvurduğu bir anlatım biçimi” olarak tanımlar. Tiyatroda yapılan bu eylem bir nevi protesto niteliğindedir. Işıklama eylemi sadece protesto niteliğinde olamayıp oyun beğenildiğinde, konuşmacının konuşması takdir edildiğinde, ya da bir futbol maçında gol sevinci olduğunda destek olma işleviyle de karşımıza çıkmaktadır.

3. Müzikal İşlevi

Yaklaşık iki yüz milyon yıla yakın bir yaşam serüveni olan insanoğlu, bir ses evreni içine doğar ve bu evreni kendi içinde anlayıp yorumlamaya çalışır. Kültürel ve toplumsal bir varlık olan insan, tarihi boyunca bu sesleri algılayıp bir anlatım biçimine dönüştürmüştür. Bu anlamlı sesleri “müzik” olarak adlandırmıştır (Say, 1997: 17). Bu nedenle müzik, çok yapılı bir hal almıştır. İçerisinde birçok sesi barındıran müziği, icracılar çok çeşitli enstrümanlar geliştirerek seslerin daha düzenli hala gelmesi sağlanmıştır. Dolayısıyla günümüzde müzik, içerisinde birçok ses ve enstrümanın karışımıyla sistemli bir yapı haline gelmiştir. Söz konusu enstrüman ve seslerden bir tanesi de ışık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Işık, insanlık tarihinin en eski müzik enstrümanlarından birisidir. Müzikte ışık çalma eylemi müzik tarihi kadar eskidir. İlkel insanın müziği içgüdüsel bir tepkiyle doğadaki sesleri çıkarmasıyla başlamıştır. Bu seslerin en basit biçim üflemeli sesler için kullanılan ışık denebilir. Yani üflemeli çalgıların icat edilmesinde başat unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat ışık çalma, iyi bir tınası ve kendisine yakın enstrümanlardan (blok flüt, okarina, pikolo vb) iyi olmayışından dolayı profesyonellerce göz ardı edilmiştir. Işık, aralığı dikkate alındığında soprano enstrümanı olarak adlandırılabilir. Ortalama C5 ile C8’ sınır aralığındadır. Fakat bu aralık kişiler arasında farklılık gösterir. İnsan ışığı, modern orkestralarda, ses sahası düşünüldüğünde, pikoloya eşittir (Karpuz, 2011: 30).

Günümüz dikkate alındığında birçok şarkının giriş kısmında ya da şarkının bir bölümünde ıslıklı bir melodiye denk gelmek mümkündür. Hatta son zamanlarda birçok şarkının sadece ışık yöntemi kullanılarak oluşturulduğu da görülmektedir.¹ Amerika’da ışıkla ilgili uluslararası ışık kongreleri düzenlenmekte olup çeşitli ışık yarışmaları yapılmaktadır. 17-21

¹ Şu örnekler verilebilir: Otis Redding – ‘Dock of the Bay’ (1968), Bobby McFerrin – ‘Don’t Worry, Be Happy’ (1988), Scorpions – ‘Winds of Change’ (1991) Fikret Kızılok, - “Gönül” (1993); Efsan Şeşen “Renkler ve Işıklar” (2008), Manuş Baba “Dönersen Işık Çal” (2018) Emir Can İğrek “Müzik Kutusu” (2019) vb.

Nisan 2013 yılında Kansas/Louisburg’ da düzenlenen “40th annual International Whistling Convention” adlı program bu duruma örnek gösterilebilir. Söz konusu program, dünya çapında ıslık ustalarının ıslık çalma becerilerini değerlendiren ve bu becerilere göre en iyi usta ıslıkçıyı bulmayı amaçlamaktadır (URL 4).

Islığın bir müzik enstrüman özelliği olmasının yanında kişilerin sevinçlerini bir tezahürü olarak da karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu bu işlev birçok şairin şiirlerine konu olmuştur. Örneğin Melih Cevdet Anday’ın “Islık Çalmak” şiirinde ıslık çalmak için bir servetin olmasının gerekli olmadığını, her zaman ıslık çalınabileceğini belirtmektedir (Anday, 1996: 29). Buradaki ıslık çalmak eylemi mutlulukla aynı anlam ifade etmektedir. Özdemir Asaf’ın şiirlerinde de ıslıkla ilgili parçalar bulunmaktadır. Şairin ıslık şiirinde “Karanlığı aydınlatan bir ıslık” ifadesi Anday’da olduğu gibi ıslığın umut ve mutluluk veren bir eylem olduğu vurgulanmaktadır (Asaf, 2022: 97). Dolayısıyla ıslık müzikal bağlamda kullanıldığında hem müziğin çok sesli bir yapı olmasında enstrüman vazifesi görürken hem de insanların umutsuz zamanlarında umutlarının yenilenmesi ve sevinçlerine ortak olması gibi işlevlerinin bulunduğunu söyleyebiliriz.

4. Hayvanlar Üzerindeki İşlevi

Islık ile çoban toplumlar arasında doğrudan bir ilişki kurmak mümkündür. Çobanlık, Türklerin en eski yaşam biçimlerinden bir tanesidir. Türklerin göçerevli bir hayat tarzının oluşmasının temelinde çoban kültürü yatmaktadır. Hayvanlar ile iç içe olmuş söz konusu topluluk hayvanların yetiştirilmesinde ve ehlileştirilmesinde çeşitli aletler, uygulamalar ve ritüeller üretmesi de kaçınılmazdır. Türklerin hayvanları ıslah etme ve yetiştirme becerisi dikkate alındığında ıslık ve ıslıktan esinlenerek üretilen kaval, çoban kültürünün vazgeçilmez unsurlarından birisidir.

Çoban kültüründe ilk başta ıslık kullanıldığı söylenebilir. Daha sonra ıslığın ses ve ritim yetersizliği sebebiyle çeşitli üflemeli çalgıların üretildiği görülmektedir. Bugün Anadolu’nun birçok yerinde gerek ıslıkla gerekse çeşitli üflemeli çalgılarla hayvan otlatıldığı görülmektedir. Islık hayvanlara hem uyarı hem de psikolojik olarak rahatlamasını sağlayan bir alet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özelliği sayesinde çoban hayatında çobana hayvan yetiştiriciliğinde önemli kolaylıklar sağlamaktadır.

Hayvanların genel fizyolojik yapıları dikkate alındığında bazı hayvanlar ıslık sesinden irrite olduğu gibi bazı hayvanlar bu sesle komut alıp rahatlayabilir. Islık çalma eylemi, hayvanlar ve insan arasında bir iletişim biçimi olduğu gibi hayvanların kendi aralarında da bir iletişim boyutu bulunmaktadır. İnsan ile hayvan arasındaki ıslıkla yapılan iletişim dikkate alındığında köpeklerin eğitiminde ve onların çağrılmasında kullanıldığı görülmektedir. Bir köpek farklı ses aralıklarında ve ıslığın sayısına göre çeşitli hareketlere koşullanabilir. Yine aynı şekilde köpeğin çağrılmasında da önemli bir özelliğe sahiptir. Bir köpeğe ıslık çalındığında köpek bu uyarıcıyı duyar ve sahibine doğru gelerek kuyruk sallayıp sahibini tanıdığını ya da

çağırın kişiye zarar vermeyeceğini belli eder. Aynı yapının bir farklı şekli koyun ve ineklerde de olduğu görülmektedir. İneklerin ve koyunların genellikle su içeceği zaman Anadolu'nun birçok yerinde ıslık çalındığı görülmektedir. Bu ıslık çalmanın temel amacı söz konusu hayvanların tedirgin olmadan su içmelerini sağlamaktır. ıslıkla kurulan iletişimin bir diğer boyutu ise hayvanların kendi aralarında yapılmaktadır. Örneğin Dağ sıçanları kendi türlerine dışarıdan bir tehlike yaklaştığında ıslıkla iletişim kurarak bu durumu bildirdiği gözlemlenmiştir (Blumstein ve Armitage, 1997: 147-151). Yine aynı şekilde çayır köpekleri iki ayağının üzerine durarak gelebilecek tehditleri saptar ve tehlikenin yoğunluğuna göre ıslık süresini uzatarak tehlikenin büyüklüğü hakkında bilgi verebilir (Slobodchikoff vd., 1991:715-716).

ıslıkla İlgili İnanışlar

ıslıkla ilgili dünya genelinde birçok inanma bulunmaktadır. Bu inanışlar genel hatlarıyla değerlendirildiğinde ıslığın kötü ruhları çağırdığı ve insana zarar verdiği inancı hâkimdir. Bu düşüncenin temeli mitik dönemde ıslık, kötü ruhların kişileri kandırmada kullandığı bir dil olarak düşünülür. ıslık, yüksek bir desibel ve ürkütücü bir yapıya sahip olduğundan kişilere her zaman korku vermiştir. Günümüzde yapılan birçok korku filmlerinde bile yalnız başına ıssız bir yerde bir çocuğun ya da yetişkin bir bireyin ıslık çalarak oturduğu sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla ıslık özellikle gece çalındığında musibetlere davet çıkarma olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle de ıslık çalmak toplum nazarında hoş karşılanmamaktadır.

Dünya genelinde ıslıkla ilgili inanışlara bakıldığında Kızılderililer hiçbir şekilde gecelere ıslık çalmamaktadır. Navaho Kabilesi bir kişi ve herhangi bir canlı gece ıslık çaldığında orada bulunan kişiyi takip eden "skin-walker"¹ ya da "stekini"² takip ettiğine inanırlar (URL 5). İngiltere'de çok yaygın inançlardan birisi Yedi ıslıkçı anlatısıdır. Söz konusu anlatıya göre Yedi ıslıkçı ölüm ya da büyük bir felaketin habercisi olan gizem bir kuş olarak anlatılır. Yedi ıslıkçı'nın ıslık sesi duyulduğunda riskli işler yapılıyorsa yapılmaz ıssız bir yerde ise oradan kaçar (Knight, 1882: 74). Meksika'da geceleri ıslık çalındığı zaman "La Lechuza"³ adı verilen bir baykuşun musallat olduğuna inanılmaktadır.

Japon mitolojisinde Deniz tanrısı, dalgaları yükselten fırtınayı ıslık çalarak çağırdığı görülmektedir. Rüzgârın ıslıkla çağırılma hadisesi dünya mitolojilerinde yaygınlık gösteren bir büyü olarak değerlendirilmektedir (Nauman, 2004: 271). Yine denizcilerle ilgili inançlara bakıldığında gemide ıslık çalmak kötü havayı çağırma olarak anlaşılır. Bu çağırma bir bakıma rüzgâra meydan okumak anlamına gelir. Bu nedenle denizciler genellikle

---

¹ Navaho kültüründe skin-walker, bir hayvana dönüşme veya o hayvana sahip olma özelliği taşıyan tehlikeli bir cadıdır

² Kızılderili kültüründe çizgili baykuşa benzeyen insanı yaratır.

³ La Lechuza: Meksika kültüründe Baykuş görünümde şeytani bir cadı olarak bilinir.

rüzgârsız kaldıkları zamanda ıslık çalarak rüzgârın geleceğine inanır (URL 6).

Hindiçin Yerlileri Ndu olarak bilinen ve insanları besleyen bir ruhani bir varlığın olduğuna inanırlar. Ndu, yerlilerce insanların yardımına koşan mitik bir yapıda tasavvur edilir. Dara düşenler Ndu'yu ıslık ya da dualarla çağırır (Bonney, 2000: 578-579). Güney Afrika'da yaşayan Zulu halkı "İmilozı" denen kutsal ruha inanır. Bu ruhun insanlarla ıslık yoluyla iletişime geçtiği düşünülmektedir. Yine aynı şekilde "indaji" olarak adlandırılan efsanevi bir avcının avlarını ıslık çalarak çağırıldığına inanılmaktadır (Öztürk, 2009: 503-505).

Türk kültürüne bakıldığında ıslıkla ilgili çeşitli anlatılar ve inanışlar bulunmaktadır. Bu inanışları bir bölümü eski Türk kültürü izleri taşıırken bir bölümü ise İslam dini ile birlikte kültür hafızamıza yerleştiği görülmektedir. Eski Türk kültür hayatı dikkate alındığında ıslıkla ilgili çeşitli inanışlara rastlamak mümkündür. Örneği Divânu Lüğati't-Türk'te Kerkes kuşundan bahsedildiği görülmektedir. Söz konusu bu kuş, bir kişinin yüzüne ıslık çaldığı vakit uğur sayılmaz ve o kişinin öleceğine inanılır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015:108). ıslık, Şamanlar arasında da sıklıkla kullanılan bir iletişim yöntemi ya da büyüsel eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Şamanlar kurban merasimlerinde ve çeşitli ayinlerde ıslık çalarak gök ile haberleştiği ve yanı zamanda ıslakla çeşitli büyüsel eylemler yaptığı söylenebilir (Bayat, 2007: 317).

İslamiyet öncesi Araplar, ıslık çalıp el çırparak tanrıya yaklaşıp ibadet ettiklerini düşünmektedir. Ayrıca Hz. Peygamberin ibadetleri sırasında da müşriklerin ıslıkla protesto ettikleri görülmüştür. Bundan dolayı İslam dininde ıslık çalma eylemi olumlu karşılanmamıştır. Türklerin İslamiyet'i benimsemesiyle birlikte ıslık çalma halk arasında günah olarak kabul görmüş ve bu eylem yapıldığında kişinin başına bir musibet geleceği inancı hâkim olmuştur. Söz konusu durumdan ötürü günümüzde Anadolu'nun birçok yerinde geceleri ıslık çalmak, mezarlık içinde ıslık çalmak, müzikal unsur olarak ıslık çalmak günah olarak kabul görmektedir. Dolayısıyla günümüzde oluşan ıslıkla ilgili inançların temelinde hem Eski Türk İnançları hem de İslamiyet'in etkisi olduğu söylenebilir.

Sonuç

Sonuç olarak dünya tarihinde birçok iletişim biçimi tercih edilmiştir. Bu iletişim biçimleri sözlü ve sözsüz olmak üzere çeşitlenmiş ve geliştirilerek günümüze kadar gelmiştir. Diğer iletişim biçimleri gibi ıslık da tarih boyunca dünyanın hemen hemen her yerinde kullanılan bir iletişim biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek Türk kültüründe gerekse diğer kültürlerde ıslık farklı adlarla ifade edilmiş olsa da işlevsel açıdan aynı vazifeyi gördüğü söylenebilir. ıslığın temel amacı dikkate alındığında ilk zamanlarda kişilerin ıslığı genellikle konuşmanın anlaşılacağı uzak mesafeleri yakın etmek için kullandığı söylenebilir. Dolayısıyla dil vazifesi görmektedir. Daha sonraki süreçlerde bu işlev ile birlikte protesto aracı,

müzikal bir enstrüman ve hayvanlar üzerinde bir uyarıcı olarak da kullanıldığı görülmektedir.

Protesto unsuru olarak ıslık, çeşitli maçlarda, eylemlerde, grevlerde sıklıkla kullanılan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Islık, Gerek kişileri gerek iktidarı gerekse patronu eleştirmek için bir silah olarak görülmektedir. Islık sert bir eleştirme aracı olduğu gibi müzikte ve edebiyatta umut veren ve insanı keyiflendiren bir unsur olarak da ifade edilmektedir. Birçok sanatçının eserinde ıslığı söz konusu amaç doğrultusunda çokça yer verdiği görülebilir. Yine aynı şekilde hayvanların sakinleşmesi ve rahatlaması içinde ıslık kullanılmaktadır. Bunun yanında hayvanları çağırmak ve ikazda bulunmak içinde ıslık çalındığı bilinmektedir. Islığın bu denli fazla işlevinin olması ıslık çeşitliliğini de arttırmaktadır. Islığın düşük ve yüksek tonlu ya da uzun ve kısa çalınması gerek kişiler için gerekse hayvanlar için farklı anlamlar ifade etmektedir.

İnsan hayatının birçok yerinde var olan ıslık, günlük hayat içerisinde sıkça kullanılmış ve ıslıkla ilgili çeşitli inançların oluştuğu da görülmektedir. Islık çalmak birçok kültürde musibetin habercisi olarak düşünülmüştür. Dolayısıyla ıslık arkaik bir kalıntı olmakla birlikte şeytanı ayartmak için kullanılan bir araçtır vazifesindedir. Bu nedenle kutsal kitaplarda ıslık hakkında birçok olumsuz ifade geçtiği tespit edilmiştir. Islığın söz konusu arka planından ötürü gece ıslık çalmak tek başına ıslık çalmak halk arasında hoş karşılanmaz ve bir belanın habercisi olarak düşünülmüştür. Islık bütün genel hatlarıyla değerlendirildiğinde bağlamına göre değişiklik arz ettiği görülmektedir. Islık, kimi zaman kişiye fayda sağlarken kimi zaman zarar getirdiğine inanılmaktadır.

Türkiye’de ıslıkla ilgili yapılan çalışmalar dikkate alındığında ıslığın sadece sözlü iletişim aracı olduğu konusuna değinildiği tespit edilmiştir. Islık gerek Türk kültüründe gerekse diğer kültürlerde çok çeşitli işlevlerde kullanıldığı görülmektedir. Yapılacak çalışmalar ıslığın insan ve diğer canlı ve cansız varlıklar üzerinde işlevlerini daha detaylı bir şekilde açıklamaya katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Aksan, D. (1968). Anadolu’da ıslık dili araştırması ön raporu. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 1(3), 49-64
- Anday, M. C. (1996) *Rahatı kaçan ağaç*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Asaf, Ö. (2022) *Çiçek senfonisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bayat, F. (2007) *Türk mitolojik sistemi*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Blumstein, D. T. - Armitage, K. B. (1997). Alarm calling in yellow-bellied marmots: I. The meaning of situationally variable alarm calls. *The Association for the Study of Animal Behaviour*, 53, 143-171.
- Busnel, R. G. - Classe, A. (1976). *Whistled languages*. Springer-Verlag.

- Bonnefoy, Y. (2000). *Antik dünyada ve geleneksel toplumlarda dinler ve mitoloji sözlüğü*. (hızl.: Levent Yılmaz), Ankara: Dost Kitabevi.
- Dere Çiftçi, H. (2013). *İletişim becerileri*. Malatya: Turgut Özal Üniversitesi Yayınları.
- Dindi, K. (2019). Kur'an-siyer münasebeti bağlamında müşriklere nispet edilen ıslık çalma ve el çırpma ritüeli. *Journal of Islamic Research*, 30(2), 241-54
- Ercilasun A. B-Akkoyunlu Z. (2015) *Dîvânü Lugâti't-Türk*, Ankara: TDK Yayınları.
- Fiske, J. (2003) *İletişim çalışmalarına giriş*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Güntürkün, O. at al. (2015). Whistled Turkish alters language asymmetries. *Current Biology*. 25(16), R693-R710.
- İnan, A. (1998). *Makaleler ve İncelemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karpuz, G. (2011). *Melodik ıslık seslerindeki notaların otomatik belirlenmesi*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Knight, W. (1882). *The poetical works of William Wordsworth*. 4th Edition, Edinburg.
- Köksal, A. (1981). *Bilişim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Meyer, J. (2004). Bioacoustics of human whistled languages: An alternative approach to the cognitive processes of language. *Annals of the Brazilian Academy of Science*, 76(2), 405-412.
- Meyer, J. (2007). Whistled Turkish: Statistical analysis of vowel distribution and consonant modulations. *Proceedings of XVI International Conference of Phonetic Sciences*, 284-288, Saarbrücken: Univ. des Saarlandes.
- Meyer, J. (2015). *Whistled languages, A worldwide inquiry on human whistled speech*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- Moles, A. (1970). Etude sociolinguistique de la langue sifflée de Kuskoy. *Revue de Phonétique Appliquée*, 14(15), 78-118.
- Nauman, N. (2004). *Japon mitolojisi*. (çev.: Akin Kanat), İzmir: İlya Yayınevi.
- Nutku Ö. (1983). Gösterim Sanatları Terimleri Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları.
- Ozaydin, S. (2018). Acoustic and linguistic properties of Turkish Whistle Language. *Open Journal of Modern Linguistics*, 8(4), 99-107.
- Öztürk, Ö. (2009) *Folklor ve mitoloji sözlüğü*. Ankara: Phonix Yayınları.
- Rialland, A. (2005). Phonological and phonetic aspects of whistled languages. *Phonology*. 22, 237-271.
- Ruben, (1984). *Communication and human behavior*. New York: Macmillan Publishing Comp.
- Say, A. (1997). *Müzik Tarihi*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Shannon, C. E.- Weaver, W. (1964). *The mathematical of communication*. Urbana: The University Of Illinois Press.
- Slobodchikoff, C. N. at al. (1991). Semantic information distinguishing individual predators in the alarm calls of Gunnison's prairie dogs. *The Association for the Study of Animal Behaviour*, 42, 713-719.
- Usluata, A. (1994). *İletişim*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Uzun B. vd.(2021) Doğu Karadeniz’de somut olmayan kültürel mirasa bir örnek: İslık dili (Kuşköy/ Çanakçı/ Giresun). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (Özel Sayı), 106-127.

Tuzcuoğulları, Ö. T. (2020). İslık çalan oklar ve işlevleri üzerine bir değerlendirme. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(61), 3117-3122.

Türkoğlu, N.(2004). *Toplumsal iletişim*. İstanbul: Babil Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: Tevrat

<https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/> (Erişim: 04.09.2023)

URL-2:Tevrat

<https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/> (Erişim: 04.09.2023)

URL 3: Milliyet Gazetesi, Sokakta genel grev sesleri 18.07.1999

<https://www.milliyet.com.tr/the-others/sokakta-genel-grev-sesleri-5244108> (Erişim: 21.09.2023)

URL 4: Not just anyone can whistle, at the 2013 International Whistling Convention

<https://www.washingtonpost.com/blogs/compost/wp/2013/04/29/not-just-anyone-can-whistle-at-the-2013-international-whistling-convention/> (Erişim: 22.09.2023)

URL 5: Whistling at night a good or bad thing?

<https://www.tucmag.net/tuc-talk/whistling-at-night-a-good-or-bad-thing/> (Erişim: 22.09.2023)

URL 6: Denizcinin batıl inançları. <https://www.wikiderya.org/wiki/denizcinin-batil-inanclari> (Erişim: 22.09.2023)

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi’nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir. / *Article does not require an Ethics Committee Approval.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.*